

Чернівецький обласний краєзнавчий музей

МУЗЕЙНИЙ ЩОРІЧНИК

Випуск 6-8

**МУЗЕЙНИЙ ЩОРІЧНИК
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ**

**MUSEUM YEARBOOK
OF THE CHERNIVTSI REGIONAL MUSEUM**

CHERNIVTSI REGIONAL COUNCIL
CHERNIVTSI REGIONAL STATE ADMINISTRATION
Department of Culture
CHERNIVTSI REGIONAL MUSEUM

**MUSEUM YEARBOOK
OF THE CHERNIVTSI REGIONAL
MUSEUM**

Issue 6-8 (2021-2023)

Edited by
O. V. Rotar

Chernivtsi, «Druk Art», 2023

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
Управління культури
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

**МУЗЕЙНИЙ ЩОРІЧНИК
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО
КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ**

Випуск 6-8 (2021-2023)

Відповідальний редактор
О. В. Ротар

Чернівці, «Друк Арт», 2023

УДК 069:908(477.85)(084)
М89

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Чернівецького обласного краєзнавчого музею
(протокол № 3 від 27 квітня 2023 р.)*

Голова редакційної колегії: О. В. Ротар

Члени редакційної колегії: К. В. Валявська, *канд. іст. наук*; В. А. Вознюк; М. В. Глібіщук, *канд. іст. наук*;
І. І. Данчук; О. В. Добржанський, *докт. іст. наук, професор*; О. Г. Драгомирецька; М. В. Ільків, *канд. іст. наук*;
Л. В. Колодій; Ю. М. Микосянчик; Т. В. Мінаєва, *канд. іст. наук*; Т. Д. Никирса, *канд. біол. наук*; О. В. Пелех;
І. А. Піддубний, *докт. іст. наук, доцент*; І. В. Скільський, *канд. біол. наук*; Г. М. Скорейко, *канд. іст. наук, доцент*;
Н. А. Смірнов, *канд. біол. наук*; М. К. Унгурян; А. В. Федорук, *канд. іст. наук, доцент*; Н. М. Холодницька;
І. І. Чорней, *докт. біол. наук, професор*.

Музейний щорічник Чернівецького обласного краєзнавчого музею /
М89 відп. ред. О. В. Ротар. – Чернівці : Друк Арт, 2023. – Вип. 6-8 (2021-2023). –
320 с.

ISBN 978-617-8129-22-4

До даного випуску увійшли статті й повідомлення співробітників Чернівецького обласного краєзнавчого музею та інших наукових установ. Опубліковано дослідження з історії, археології та народознавства. Надруковано матеріали, присвячені літературі, мистецтву і музейній справі. Окремими розділами представлені відомі персоналії та природа нашого краю.

Видання розраховане на співробітників наукових установ, працівників освітніх закладів, здобувачів освіти та краєзнавців.

УДК 069:908(477.85)(084)

ISBN 978-617-8129-22-4

© Колектив авторів, 2023
© ТОВ «Друк Арт», 2023

26. **Русанова И. П.** Славянские древности VI-IX вв. между Днепром и Западным Бугом. – Москва: Наука, 1973. – 100 с. (Свод археологических источников. – Вып. Е1-25).
27. **Русанова И. П., Тимошук Б. А.** Кодын – славянское поселение V-VIII вв. на р. Прут. – Москва: Наука, 1984. – 85, [3] с.
28. **Рябцева С.** Древнерусский ювелирный убор. – Санкт-Петербург, 2005. – 384 с.
29. **Рябцева С.** Ювелирные украшения Пруто-Днестровского междуречья в контексте этнокультурных связей региона в X-XI вв. // *Revista arheologica*. – 2006. – Vol. II, N 1-2. – P. 143-168.
30. **Тимошук Б. А.** Восточнославянская община VI-X вв. н. э. – Москва: Наука, 1990. – 188 с.
31. **Тимошук Б. А.** Восточные славяне: от общины к городам. – Москва: Изд-во МГУ, 1995. – 261 с.
32. **Тимошук Б. О.** Слов'яни Північної Буковини V-IX ст. – К.: Наукова думка, 1976. – 178 с.
33. **Dimitrijevič S.** Četiri groba iz novootkrivene slavenske nekropole u otoku kod Vinkovaca s posebnim osvrtom na naušnice lunulasto-zvezdolikog tipa // *Opuscula archaeologica*. – 1957. – N 2. – S. 21-45.
34. **Dragotă A.** Podoabe și accesorii vestimentare din Banat, Crișana și Transilvania (secolele X-XI). – Cluj – Napoca: Mega, 2014. – 264 p.
35. **Dragotă A.** Tipologia pandantivelor în formă de semilună // *Apulum: series archaeologica et anthropologica*. – 2014. – LI. – P. 645-668.
36. **Cosma C.** Vestul și Nord-Vestul României în secolele VIII-X d. h. – Cluj – Napoca: Editura Nereamia Napocae, 2003. – 630 p.
37. **Kralovánszky A.** Adatok a kárpát – medencei X-XI. Századi félhold alakú csüngők kérdéséhez // *Archaeologiai Értesítő*. – 1959. – 1. – P. 76-82.
38. **Pleterski A.** Frühmittelalterliche identitäten und aussagemöglichkeiten der archäologischen quellen // *Antaeus*. – 2010. – 31-32. – S. 143-154.
39. **Rjabceva S. S.** Contacts between Eastern Europe and Great Moravia // *Great Moravia and the beginnings of Christianity*. – Brno, 2014. – P. 170-177.
40. **Stanciu I.** The wells of the early medieval settlement of Lazuri-Lubi-tag (north-western Romania, Upper Tisza Basin) // «Castellum, civitas, urbs». Zentren und eliten in frühmittelalterlichen Ostmitteleuropa. – 2015. – 6. – S. 113-130.
41. **Stasšíková-Stukovská D.** Vybrané nálezy z Boroviec a Breclavi-Pohanska k otázce interakcii staromoravských a nitranských slovanov // *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské university*. – 2000. – Vol. 49, Iss. M 5. – S. 97-111.
42. **Teodor D.** Romanitatea Carpato-Dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI e. n. – Iași: Editura jumenia Iași, 1981. – 120 p.
43. **Ungermaň S.** Zensky sperk starsiho velkomoravskeho horizontu // *Archeologické rozhledy*. – 2005. – LVII. – S. 707-754.
44. **Vinski Z.** Nausnice zvezdolikog tipa u arheološkom muzeju u Zagrebu s posebnim obzirom na nosioce srebrnog nakita Čadavica // *Starohrvatska prosvijeta*. – 1952. – III-2. – S. 29-59.

Микола ІЛЬКІВ, Борис ШЕВЧУК

КРЕМ'ЯНИ ВІСТРЯ З МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ МОШАНЕЦЬ (ДЖІЯ І) НА ПРАВОБЕРЕЖЖІ СЕРЕДНЬОГО ДНІСТРА

На правому березі Середнього Дністра у межах Чернівецької області України концентрується значна кількість археологічних пам'яток різних епох. Окремі згадки про деякі з них у вигляді характерних топонімів фіксуються у писемних джерелах з XVII ст., а перші описи з'явилися у XIX – на початку XX ст. Наприкінці 60-х – на початку 80-х рр. XX ст. тут проводилися широкомасштабні науково-рятивні дослідження, що було пов'язано зі спорудженням Дністровської ГЕС та, відповідно, затопленням значної кількості археологічних пам'яток водосховищем. Попри це околиці с. Мошанець Дністровського району (раніше – Кельменецького) залишилися «білою плямою» на археологічній карті регіону [див., напр., 5, с. 539]. Фактично

були відомими тільки курганні групи, розташовані на південний схід від населеного пункту [24, с. 138; 16, с. 32]. У 1990-х роках поселення трипільської культури східніше села зафіксував В. С. Артюх [1], а місцевий краєзнавець Б. В. Шевчук виявив на території населеного пункту та в його околицях більше двох десятків різночасових об'єктів, у т. ч. відомий серед дослідників скарб бронзових речей передскіфського часу [23; 19, с. 199, 204, 206-207, рис. 1: 1-3, 8-9, 13-14, 2: 17; 35, S. 368-369, Abb. 34; 9, с. 168-170; 34, S. 58, 73, 75, 223, 352, 266, 355, Abb. 103, 162; 33, р. 183, pl. 6: 14; 4, с. 5-10]. На основі вивчення комплексу керамічного посуду Т. М. Ткачук відніс поселення Мошанець, уроч. Джія до I фази розвитку мерешовської групи (етап В II) [25]. До цього ж часу відноситься, очевидно, невелика колекція антропоморфної пластики з цього об'єкту, що розташований на мису між р. Дністер і струмком-притокою р. Джія (лівий берег) [29].

Крім кераміки до Чернівецького обласного краєзнавчого музею було передано для опрацювання й на постійне зберігання колекцію крем'яних виробів, зокрема скребки, вкладні серпів та вістря, зібрані у розмивах Дністровського водосховища на місцезнаходженні Мошанець-Джія I та поблизу нього у 1990-х роках. До крем'яних наконечників віднесено 8 знахідок.

Опис знахідок.

1. Наконечник лучної стріли черешковий крем'яний (рис. 1: 1). Виготовлений на проксимальній частині тригранної пластини. Перо наконечника (довжина – 2,1 см) з боку спинки косо оформлене вертикальною затуплюючою ретушшю. Черешок (ширина – 0,4 см) чітко виділений по краях крутою та вертикальною ретушшю, з плоскою підтесною насаду з боку черевця. Відбивний горбик знаходився з боку черешка. Кремій чорного кольору, ледь просвічується, сеноманського віку. Розміри виробу: довжина – 3,25 см; ширина – 1,2 см; товщина – 0,4 см.

2. Вістря крем'яне, характеризується видовженою підтрикутною формою з дугоподібними краями (лезами), ледь звуженою основою з незначною виїмкою, зі слабо виділеними по краях основи шипами (борідками) (рис. 1: 2). Вершина наконечника втрачена. Виготовлений у біфасіальній техніці шляхом нанесення плоскої загострюючої багаторядної ретуші. Середня та дрібна за розміром ретуш покриває всю площу обох граней виробу. Поверхня вістря неоднорідного сірого кольору з мікротріщинами на окремих ділянках від дії вогню. Розміри виробу: довжина – >5,0 см; ширина – 2,6 см; товщина – 0,65 см.

3. Фрагмент вістря крем'яного (рис. 1: 3). Характеризується підтрикутною формою з дугоподібними краями (лезами). Нижня частина виробу втрачена. Виготовлений у біфасіальній техніці шляхом нанесення плоскої загострюючої багаторядної ретуші, середня та дрібна за розміром ретуш покриває всю площу обох граней виробу. Поверхня наконечника сірого кольору з мікротріщинами від дії вогню. Розміри виробу: довжина – >2,05 см; ширина – >2,05 см; товщина – >0,55 см.

4. Наконечник крем'яний видовженої підтрикутної форми з дугоподібними краями, з незначною виїмкою в основі, зі слабо виділеними й частково втраченими по краях основи шипами (рис. 1: 4). Виготовлений у біфасіальній техніці шляхом нанесення плоскої загострюючої багаторядної ретуші, на окремих ділянках – струменевої. Середня та дрібна за розміром ретуш покриває всю площу обох граней виробу. Кремій-сировина – однорідного чорного кольору, ледь просвічується, сеноманського віку. Розміри знахідки – 4,55×2,35×0,65 см.

5. Наконечник (вістря) крем'яний (рис. 1: 5). Характеризується видовженою підтрикутною формою з дугоподібними краями (лезами), ледь звуженою та з незначною виїмкою основою, зі слабо виділеними по краях основи шипами. Вершина вістря втрачена. Виготовлений у біфасіальній техніці шляхом нанесення плоскої загострюючої багаторядної ретуші (середня та дрібна за розміром), яка покриває всю площу обох граней виробу. Кремій-сировина – темно-коричневого кольору, просвічується, туронського віку. Розміри виробу: довжина – >4,1 см; ширина – 2,1 см; товщина – 0,65 см.

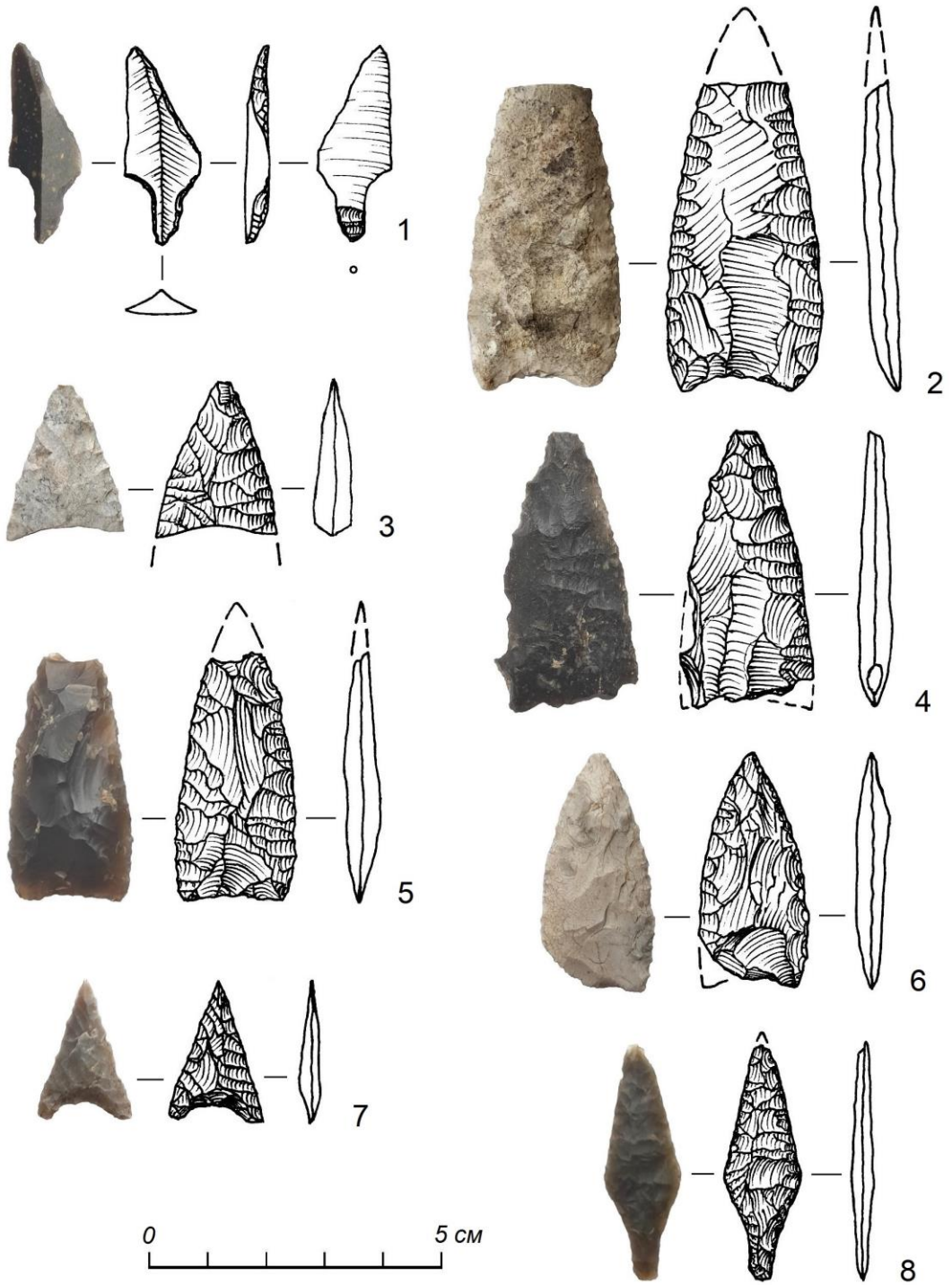

Рис. 1. Крем'яні вістря з місцезнаходження Мошанець (Джія I).

6. Наконечник крем'яний видовженої підтрикутної форми з дугоподібними краями, ледь звуженою та з незначною виїмкою основою, зі слабо виділеними по краях основи шипами (рис. 1: 6). Один шип втрачений. Виготовлений у біфасіальній техніці шляхом нанесення плоскої загострюючої багаторядної ретуші. Середня та дрібна за розміром ретуш покриває всю площу обох граней виробу. Від термічної дії кремій має світлий сірий колір, а також сіточку мікротріщин по всій поверхні. Розміри знахідки – 3,8×1,85×0,65 см.

7. Вістря лучної стріли крем'яне (рис. 1: 7). Характеризується трикутною формою з прямими краями (лезами), чіткою виїмкою в основі, з виділеними по краях основи шипами. Виготовлений у біфасіальній техніці шляхом нанесення плоскої та струменевої ретуші. Середня та дрібна за розміром ретуш покриває всю площу обох граней виробу. Кремій-сировина – сіро-коричневого кольору, ледь просвічується, з незначною патиною в окремих місцях. Розміри виробу дорівнюють 2,25×1,55×0,35 см.

8. Наконечник (вістря) лучної стріли черешковий крем'яний (рис. 1: 8). Видовженої форми, з ромбоподібним пером (ширина – 0,8 см) з прямими краями (лезами) і виділеними плечиками, чітко окресленим черешком (ширина – 0,4 см). Виготовлений у біфасіальній техніці шляхом нанесення плоскої загострюючої багаторядної ретуші. Середня та дрібна за розміром ретуш покриває всю площу обох граней виробу. Кремій – темно-коричневого кольору, просвічується, туронського віку. Розміри знахідки – 3,9×0,8×0,35 см.

Типологія та датування наконечників.

За морфологічними ознаками вістря із місцезнаходження Мошанець-Джія I діляться на чотири типи. Вістря першого типу, представлене одним екземпляром, у значній мірі зберегло пластинчасту форму заготовки (рис. 1: 1). Косо оформлене крутою ретушшю перо наконечника, виділений черешок й, насамперед, пласке ретушування насадку з боку черевця характерні для свідерських традицій. Уже у свідерській культурі фінального палеоліту з'явився такий тип наконечника, названий черешковим [10, с. 226, рис. 43: 1-18, 109: 17]. Однак розміри знахідки із Мошанця значно менші. Тому мікролітичний характер цього вістря дозволяє попередньо віднести його до постсвідерської області культур мезоліту Східної Європи. Для постсвідеру визначальним елементом теж є наконечники стріл на правильних пластинках із пласкою свідерською підтескою черешків [12, с. 208]. Основний ареал постсвідерських пам'яток поширений значно північніше регіону в межах північної частини Східної Європи, але вже О. П. Черниш виділяв на мезолітичних стоянках правобережжя Середнього Дністра, зокрема Атаки VI, наконечники свідерського типу [26, с. 56, рис. 4: 33, 34; 2, с. 94]. Схожі вістря походять з поселень Вороців II і Старуня I [2, с. 82, рис. 31: 26, 28, 29, 32: 21]. До свідерських відносить деякі стоянки Східного Прикарпаття та Подністров'я Л. Л. Залізняк: Делятин, Красна 3, Старуня, Врублівці. Ці та інші пам'ятки, вважає дослідник, свідчать на користь міграції свідерських груп на межі плейстоцену і голоцену в Карпатський басейн і в гірський Крим, яка могла відбуватися долинами Дністра та Пруту [11, с. 105]. Ймовірно, в долину Дністра носіїв постсвідерських традицій приваблював традиційний для них об'єкт полювання – північний олень, який тут водився майже до кінця мезоліту, а також багаті виходи кременю.

До другого типу наконечників віднесено 5 знахідок (рис. 1: 2-6). Три із них, у достатній мірі збережені, мають однакову видовжену форму, дещо дугоподібні леза, які, звужуючись біля основи, формують шипи (рис. 1: 2, 5, 6). Ще дві знахідки через фрагментарність віднесено до цього ж типу з певною умовністю (рис. 1: 3, 4). За значною різницею в метричних параметрах можна виділити не менше двох груп наконечників: 1) більших розмірів – завдовжки орієнтовно 6,0-6,2 см (рис. 1: 2, 3); 2) довжиною до 5,0 см (рис. 1: 4-6). Уся поверхня виробів оброблена

плоскою та в одному випадку частково струменевою ретушшю, через що визначити форму заготовки неможливо. Біля основи всіх наконечників присутні довгі сколи порівняно більших розмірів для потоншення виробів у цій частині, що, очевидно, було важливим для кріплення вістря до древка. Такого типу наконечники характерні для старожитностей трипільської культури, наприклад, з ритуального комплексу з Малинівців Кам'янець-Подільського р-ну [31, с. 372, рис. 1: 15]. З останнього відомі посуд й антропоморфна пластика, які стилістично близькі до матеріалів з місцезнаходження Мошанець-Джія I. Тому, попри поверхневий характер знахідок, є підстави пов'язувати цей тип наконечників з поселенням трипільської культури й, на основі вивчення керамічного комплексу Т. М. Ткачуком, відносити до мерешовської групи (етап В II).

Однозначно визначити, чи присутні серед цих виробів не лише наконечники лучних стріл, але й вістря металевих дротиків, поки неможливо. Обґрунтування виділення останніх достатньо не розроблене, а розподіл виключно за одним-двома метричними параметрами вкрай умовний і суттєво різняться у різних дослідників. Наприклад, Т. О. Попова віднесла трикутної форми вістря з Поливаного Яру, які мають довжину менше 5 см, до наконечників стріл, а виробу з більшою довжиною – до наконечників дротиків або списів [21, с. 23]. Характеризуючи озброєння носіїв трипільської культури загалом, М. Ю. Відейко відносить до наконечників дротиків вістря заввишки 3-7 см [6, с. 487]. В. І. Клочко вважає, що вістря дротиків схожі до наконечників стріл, але вдвічі більші за розмірами [17, с. 16]. На основі опрацювання значної колекції крем'яних вістрів з поселення Ожеве-острів Д. К. Черновол та І. С. Радомський слушно відзначили, що при визначенні функціональної приналежності виробів варто враховувати передусім ширину основи вістря, яка залежала від товщини древка стріл або списів. За цією ознакою дослідники поділили вістря на 4 групи: перші дві групи (ширина – до 1,9 см) ідентифіковано як вістря стріл, третю групу (2,4-3,1 см) – умовно вістря дротиків, а четверту (більше 3,0 см) – наконечники списів [28, с. 381-382]. Таким чином, якщо відносно малі або великі за розмірами вістря можна порівняно впевнено віднести до певної категорії виробів, то ідентифікація «середніх» екземплярів продовжує залишатися умовною. Це цілком зрозуміло, адже й ширина основи вістря може бути значно більшою від товщини древка, з огляду на що середні за цим метричним показником вістря могли б використовуватися як наконечники стріл. Можливо, також доречно враховувати при систематизації наконечників їх товщину, від якої теж напряму залежала товщина древка і спосіб кріплення до нього вістря. У будь-якому випадку однакова максимальна товщина всіх наконечників другого типу із Мошанця, – 0,65 см, – не дозволяє цілком відкинути ймовірність, що, попри їх різну довжину й ширину, всі вістря могли фіксуватися в однакових за товщиною древках дистанційної зброї.

Показово, що всі виробу другого типу мають пошкодження, які, варто гадати, сталися у давнину. Так, у трьох екземплярів «косо» зламані власне вістря наконечників (рис. 1: 2, 3, 5), у двох випадках на вершині вістря наявні незначні за розміром «зламно-фасеткові» пошкодження (рис. 1: 3, 4), а в ще двох – зламані шипи (рис. 1: 4, 6). Цілком ймовірно, що перший різновид пошкоджень міг стати результатом використання вістря при його прямому зіткненні з твердою поверхнею, чому не суперечить характер краю зломів. Вони, скажімо, схожі на діагностичні макросліди пошкоджень на двобічно оброблених і, відповідно, симетрично загострених наконечниках стріл епохи міді-бронзи з території України та в деяких етнографічних матеріалах [20, с. 120-122, рис. 37]. Опосередкованим свідченням використання цих наконечників під час пожежі на поселенні, можливо, у результаті бойового зіткнення, також є характерна патина й сіточка мікротріщин від дії вогню на трьох екземплярах (рис. 1: 2, 3, 6).

Третій тип з місцезнаходження Мошанець-Джгія I представлений одним екземпляром (рис. 1: 7). Крім малого розміру він різниться від попередніх наконечників прямими краями, порівняно глибокою виїмкою в основі, чіткіше виділеними борідками та нижчими пропорціями. Так, якщо відношення висоти до ширини виробу в наконечників другого типу становить у середньому 2,2, то в даного вістря – 1,5. Аналогії цьому наконечнику стріли теж відомі у трипільській культурі, але переважно з пам'яток пізнього етапу, в т. ч. софіївського та городського типів: Чернин, Софіївка [17, рис. 12: 6, 9], Красний Хутір, Вишеньки [7, рис. 34: 11, 26, 35: 1], Слободище [30, с. 21, табл. 1: 9]. Схоже вістря відоме також з поселення Володимирівка на р. Синюха (етап В II) [27, с. 295, табл. LXXV: 8]. Зважаючи на те, що вістря з Мошанця є підйомним матеріалом, поки не можна впевнено пов'язати його із зафіксованим тут поселенням етапу В II або ж віднести на основі аналогій до етапу С II.

Можливо, із накопиченням значної джерельної бази в майбутньому вдасться використувати вістря трипільської культури як культурно-хронологічний індикатор, з'ясувати їх регіональну специфіку, а також виділити різні за функціональним призначенням синхронні типи наконечників. На території Чернівецької області кількість таких місцезнаходжень поки вкрай незначна, наприклад: Шипинці-Баличанка [15, с. 154, фото 116, 117], Поливанів Яр [21, рис. 13, 73, 83: 10-14, 99], Ожеве-острів [28], Банилів-Чопаш [13, с. 29, рис. 4: 12], Бабин I [32, рис. 1: 36-39], Бузовиця-1 [14], Магала-Ріпа Гумі [8, с. 162].

Одне вістря виокремлено в четвертий тип (рис. 1: 8). Його характерними рисами є ромбоподібне перо, черешок для насаду на дрівко, а також особливо тонка й акуратна обробка загалом. Край вістря має незначне «зламно-фасеткове» пошкодження, що вказує на його використання за призначенням. Черешкові крем'яні наконечники невеликих розмірів з біфасіальною обробкою відомі вже у степовому неоліті-енеоліті [17, рис. 17: 18-26]. Однак, можна припустити, що дана знахідка датується передскіфським часом. Морфологічно схоже вістря з поселення Непоротове II (яма 56) Л. I. Крушельницька віднесла до другої відміни крем'яних наконечників стріл – лавроподібної форми, якому навела аналогії з поховання № 9 Золочівського могильника висоцької культури та з Григорівського городища чорноліської культури на Середньому Дністрі й запропонувала датування в межах IX-VIII ст. до н. е. [19, с. 170-171, рис. 37: 6, 104: 10]. Аналогічне вістря, ймовірно, висоцької культури, знайдене біля Бродів на Львівщині [3, с. 193, рис. 76: 2]. Попри певні відмінності між наконечниками із Золочівського могильника [18, с. 55, рис. 21: 6-9], поселення Непоротове II, Григорівського городища [22, с. 67, рис. 6: 1-3] та мошанецькою знахідкою, ці аналогії територіально і морфологічно є найближчими. Тому, припускаємо, що ромбоподібний черешковий наконечник стріли відноситься до передскіфського часу, очевидно, чорноліської культури.

Таким чином, серед підйомного матеріалу з місцезнаходження Мошанець-Джгія I виділена нечисельна вибірка крем'яних наконечників, які за морфологічними та метричними параметрами поділено на чотири типи. Перший тип представлений мікролітичним наконечником стріли, характерним для постсвідерських традицій мезоліту. Підтрикутні вістря з біфасіальною обробкою другого і третього типів відносяться до старожитностей трипільської культури, ймовірно, поселення мерешовської групи. Ромбоподібний черешковий наконечник четвертого типу близький до виробів чорноліської культури. У басейні Середнього Дністра з багатими покладами різних сортів кременю кам'яні знаряддя праці й предмети озброєння, зокрема, й вістря, використовувалися довше, ніж у сусідніх регіонах, де на початку доби раннього заліза їх у значній мірі витіснили металеві вироби. Крем'яні наконечники дозволяють припускати, що дане місцезнаходження може бути багатошаровим об'єктом. Знахідки із Мошанця

поповнюють музейну колекцію новими категоріями археологічних знахідок, а цілі форми наконечників також мають хороший експозиційний потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Артюх В.** Пам'ятки археології на Дністрі // Дослідження Дністра. 10 років громадської екологічної експедиції «Дністер». – Львів – Київ: Політична думка, 1998. – С. 78-101.
2. **Археологія** Прикарпаття, Волини и Закарпаття (каменний век) / Отв. ред. А. П. Черныш. – Киев: Наукова думка, 1987. – 130 с.
3. **Бандрівський М.** Культурно-історичні процеси на Прикарпатті і Західному Поділлі в пізній період епохи бронзи – на початку доби раннього заліза. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2014. – 574 с.
4. **Бандривский М. С.** Ещё раз об овальных кольцах начала эпохи железа и об их функциональном назначении // Историко-археологический альманах. – Армавир – Краснодар – Москва, 2011. – Вып. 10. – С. 4-14.
5. **Бурдо Н. В.** Трипільська (Дністровська) експедиція (Дністровська трипільська експедиція) // Енциклопедія Трипільської цивілізації. – Київ, 2004. – Т. 2. – С. 538-539.
6. **Відейко М. Ю.** Озброєння і військова справа у племен трипільської культури // Енциклопедія Трипільської цивілізації. – Київ, 2004. – Т. 1, кн. 1. – С. 479-507.
7. **Відейко М. Ю.** Зброя та військова справа у давніх хліборобів Європи у VI-IV тис. до н. е. // Історія зброї та військової справи. Альманах. – Київ, 2019. – № 2. – С. 4-134.
8. **Винокур І. С.** Археологічні дослідження на трипільському поселенні біля с. Магала // Археологія. – Київ, 1966. – Т. XX. – С. 157-162.
9. **Войнаровський В.** Охоронні археологічні роботи Чернівецького краєзнавчого музею на берегах Дністровського водосховища у 1980-х – на початку 90-х років // Музейний щорічник. 2004-2005. – Чернівці, 2005. – Вип. 3-4. – С. 163-170.
10. **Залізняк Л.** Фінальний палеоліт північного заходу Східної Європи. – Київ: НАУКМА, 1999. – 284 с.
11. **Залізняк Л.** Фінальний палеоліт і мезоліт континентальної України // Кам'яна доба України. – Київ, 2005. – Вип. 8. – 184 с.
12. **Залізняк Л.** Мезоліт заходу Східної Європи // Кам'яна доба України. – Київ, 2009. – Вип. 12. – 273 с.
13. **Ільків М., Грига В., Якубіна С.** Розвідково-охоронні дослідження на археологічних пам'ятках Чернівецької області в 2011-2012 рр. // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці, 2013. – Т. 2 (36). – С. 23-34.
14. **Ільків М., Петраускас О., Діденко С., Авраменко М.** Розвідкові роботи в Кельменецькому районі // Археологічні дослідження в Україні 2020. – Київ: Ін-т археології НАН України, 2022. – С. 336.
15. **Кандиба О.** Шипинці. Мистецтво та знаряддя неолітичного селища. – Чернівці: ВД «Букрек», 2004. – 208 с.
16. **Каталог** пам'яток археології Чернівецької області, взятих під державну охорону / Упор. В. М. Войнаровський. – Чернівці: Чернівецька обласна організація УТОПІК, 1992. – 62 с.
17. **Клочко В. І.** Озброєння та військова справа давнього населення України (5000-900 рр. до Р. Х.). – Київ: АртЕк, 1996. – 337 с.
18. **Крушельницька Л. І.** Північне Прикарпаття і Західна Волинь за доби раннього заліза. – Київ: Наукова думка, 1976. – 146 с.
19. **Крушельницька Л. І.** Чорноліська культура Середнього Придністров'я (за матеріалами непоротівської групи пам'яток). – Львів: Львів. наук. бібліот. ім. В. Стефаника НАН України, 1998. – 224 с.
20. **Нужний Д. Ю.** Розвиток мікролітичної техніки в кам'яному віці: удосконалення зброї первісних мисливців. – Київ: КНТ, 2008. – 306 с.
21. **Попова Т. А.** Многослойное поселение Поливанов Яр. К эволюции трипольской культуры в Среднем Поднестровье. – Санкт-Петербург: МАЭ РАН, 2003. – 240 с.
22. **Смирнова Г. И.** Материальная культура Григоровского городища (к вопросу о формировании чернолеско-жаботинских памятников) // Археологический сборник Государственного Эрмитажа. – Ленинград, 1983. – 23. – С. 60-72.
23. **Смирнова Г. І., Войнаровський В. М.** Мошанецький скарб бронз кімерійського типу з Середнього Подністров'я // Археологія. – 1994. – № 1. – С. 137-141.
24. **Тимошук Б. О.** Чернівецька область // Довідник з археології України. Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області. – Київ: Наукова думка, 1984. – С. 109-171.
25. **Ткачук Т., Шевчук Б.** Трипільське поселення Мошанець і деякі проблеми етапу В II // Археологічні дослідження Львівського університету. – 2007. – Вип. 10. – С. 14-40.

26. Черниш О. П. Стоянка Атаки VI і деякі питання мезоліту Подністров'я // Археологія. – 1973. – Вип. 12. – С. 51-58.
27. Черныш Е. К. Энеолит Правобережной Украины и Молдавии // Энеолит СССР. – Москва: Наука, 1982. – С. 165-320.
28. Черновол Д., Радомський І. Крем'яні вістря з трипільського поселення Ожеве-острів // Культурний комплекс Кукутень-Трипілля та його сусіди. Зб. наук. праць пам'яті Володимира Круца. – Львів: Астролябія, 2015. – С. 367-383.
29. Шевчук Б. В., Ільків М. В. Антропоморфна пластика з поселення трипільської культури Мошанець, уроч. Джія // Археологія Буковини: здобутки та перспективи. Тези доп. V міжнар. наук. семінару (м. Чернівці, 10 грудня 2021 р.). – Чернівці: Технодрук, 2022. – С. 150-153.
30. Шмаглій М. М. Городсько-волинський варіант пізньотрипільської культури // Археологія. – Київ, 1966. – Т. XX. – С. 15-37.
31. Шманько О. Випадкова знахідка ритуального скарбу трипільської культури з території Середнього Подністров'я // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2008. – Вип. 12. – С. 368-374.
32. Яковишина Я. М. (Не)заліщицьке трипільське поселення Бабин (урочище Яма) на правобережжі Дністра // Археологія Буковини: здобутки та перспективи. Тези доп. V міжнар. наук. семінару (м. Чернівці, 10 грудня 2021 р.). – Чернівці: Технодрук, 2022. – С. 155-158.
33. Makhortykh S. V. On the question of Cimmerian imports and imitations in the Central Europe // Import and imitation in archaeology. – Langenweissbach: Beier&Beran, 2008. – P. 167-186.
34. Metzner-Nebelsick C. Der «Thrako-Kimmerische» Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im sudostlichen Pannonien. – Rachen / Westf.: Leidorf, 2002. – 726 S.
35. Pare C. F. E. Beitrage zum Ubergang von der Bronze- zur Eisenzeit in Mitteleuropa. Teil I: Grundzuge der Chronologie im Ostlichen Mitteleuropa (11.-8. Jahrhundert v. Chr.) // Jahrbuch des Romisch-Germanischen Zentralmuseum Mainz. – 1998. – 45. – S. 293-433.

Оксана РОТАР, Микола ІЛЬКІВ

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ ДО АРХЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИ М. ЧЕРНІВЦІ З ФОНДІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Вагоме значення для наукового вивчення та пам'яткоохоронного обліку археологічних пам'яток має їх чітка локалізація на місцевості, зокрема складання якомога детальніших і повніших за обсягом археологічних карт. На території м. Чернівці з другої половини ХІХ до початку ХХІ ст. зафіксовано, за різними даними, близько сотні археологічних пам'яток/об'єктів, розташування яких на місцевості відоме лише орієнтовно [5]. Низка знахідок із них зберігається у фондах Чернівецького обласного краєзнавчого музею. Значна частина матеріалу введена у науковий обіг, особливо середньовічні старожитності. Маловідомі різночасові знахідки з поселень на території міста були представлені на виставці «Цікавинки «підземних» Чернівців», яка експонувалася в музеї з нагоди відзначення 614-ї річниці з часу першої писемної згадки про Чернівці. Їх первинна характеристика доповнює інформацію про археологічні старожитності мікрорегіону та минуле краю загалом.

Під час проведення археологічної розвідки ЧОКМ у 1958 р. в районі Нова Жучка було виявлено мініатюрну ліпну посудину – біконічний кубок з розхиленими назовні вінцями (рис. 1: 12) [1, 12083-II-613]. Кераміка яскраво оранжевого кольору, без помітних домішок у

З М І С Т

ПІДДУБНИЙ Ігор, РОТАР Оксана ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ІСТОРІЇ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ БУКОВИНИ	5
--	---

ПРИРОДА

СМІРНОВ Назар, СКІЛЬСЬКИЙ Ігор ДО ВИВЧЕННЯ БРАЖНИКОВИХ (SPHINGIDAE) ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	21
НИКИРСА Тетяна ДИНАМІКА ВИЯВЛЕННЯ АДВЕНТИВНИХ ВИДІВ У СКЛАДІ ФЛОРИ ХОТИНСЬКОЇ ВИСОЧИНИ	27
ВОЛУЦА Олена, ЧОРНЕЙ Ілля, ТОКАРЮК Алла, БУДЖАК Василь РАРИТЕТНІ ЕФЕМЕРОЇДНІ ГЕОФІТИ У ПРУТ-ДНІСТЕРСЬКОМУ МЕЖИРІЧЧІ (В МЕЖАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)	31
СКІЛЬСЬКИЙ Ігор, ГОДОВАНЕЦЬ Богдан, БУЧКО Володимир, КЛІТІН Олександр, МЕЛЕЩУК Людмила ПТАХИ ДРАНИЦЬКОГО ОРНІТОЛОГІЧНОГО ЗАКАЗНИКА (ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ)	44

ІСТОРІЯ

ФЕДОРУК Андрій ВІЙСЬКОВЕ СПОРЯДЖЕННЯ, ЕКІПАЖІ ТА БОЙОВЕ ЗАСТОСУВАННЯ СЛОНІВ ПІД ХОТИНОМ У 1621 р.	55
ПІДДУБНИЙ Ігор, ПУЙКЕ Джина РУМУНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА ТА ЇЇ ВІРНІ В УМОВАХ ЗМІН 20-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ	66
РУСНАК Олександр КАЛЕНДАРНА РЕФОРМА ЄПИСКОПА Г. ХОМИШИНА НА БУКОВИНІ	74
ІЛЬКІВ Микола ГРАВЮРА «BELLUM INTER POLONUM ET TURCAM ANNO DOMINI MDCXXI» – КЛЮЧОВЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПОЛЯ ХОТИНСЬКОЇ БИТВИ 1621 р. (попереднє повідомлення)	78
ПЕЛЕХ Оксана ХРОНІКА ЖИТТЯ КРАЮ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «БУКОВИНА» (1885-1918)	86
ГЛІБІЩУК Микола АЛОІС ЛЕБУТОН ТА НІМЕЦЬКА ГРОМАДА БУКОВИНИ У ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ	102
МІНАЄВА Тетяна, МІНАЄВ Андрій ДІЯЛЬНІСТЬ СТЕПАНА СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО В ТАБОРІ ДЛЯ ПОЛОНЕНИХ УКРАЇНЦІВ ФРАЙШТАДТ (АВСТРО-УГОРЩИНА) В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	110

ПІДДУБНИЙ Ігор

- ПОСТАТЬ ВІЛЬГЕЛЬМА ГАБСБУРГА НА СТОРІНКАХ ЩОДЕННИКА
МИРОНА КОРДУБИ 114

АРХЕОЛОГІЯ**КАЛІНІЧЕНКО Віталій, ПИВОВАРОВ Сергій**

- ДО ПРОБЛЕМИ ХРОНОЛОГІЇ РІДКІВЕЦЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМПЛЕКСУ
У ВЕРХНЬОМУ ПОПРУТТІ 121

ІЛЬКІВ Микола, ШЕВЧУК Борис

- КРЕМ'ЯНІ ВІСТРЯ З МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ МОШАНЕЦЬ (ДЖІЯ І) НА
ПРАВОБЕРЕЖЖІ СЕРЕДНЬОГО ДНІСТРА 131

РОТАР Оксана, ІЛЬКІВ Микола

- ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ ДО АРХЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИ м. ЧЕРНІВЦІ
З ФОНДІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ 138

ІЛЬКІВ Микола

- МЕТАЛЕВА ГЕРАЛЬДИЧНА НАКЛАДКА В ЕКСПОЗИЦІЇ
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ:
ІДЕНТИФІКАЦІЯ ДАВНЬОЇ ЗНАХІДКИ 143

НАРОДОЗНАВСТВО**УНГУРЯН Марія**

- НАРОДНІ ІГРАШКИ ТА ІГРИ БУКОВИНСЬКИХ ДІТЕЙ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. 149

МИКИТЮК Оксана, НИКИРСА Тетяна, МИХАЙЛИШИНА Галина

- ДО ПИТАННЯ ДОСТУПНОСТІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ГЕОРГІЯ ГАРАСА 154

ЛІТЕРАТУРА ТА МИСТЕЦТВО**ВОЗНЮК Володимир**

- РОДИНА У ЩОДЕННИКОВИХ НОТАТКАХ ПИСЬМЕННИЦІ
ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ 1883-1891 РОКІВ 163

ІЛЬКІВ Марія

- ІКОНА «ВИГНАННЯ АДАМА І ЄВИ З РАЮ. СТРАШНИЙ СУД» З УСТЬ-ПУТИЛИ
НА БУКОВИНІ 176

МИКОСЯНЧИК Юлія

- ЗАПОВІТ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ 189

ДАНИЛЕВИЧ Алла

- ПОДІЇ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ 193

КОЛОДІЙ Леся

- ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ – БОЙОВИЙ ОФІЦЕР АВСТРІЙСЬКОГО ВІЙСЬКА.
ЛІТЕРАТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЬОГО ПЕРІОДУ 200

МУЗЕЙНА СПРАВА

НИКИРСА Тетяна МАЙСТЕРНЯ ПРИРОДИ	217
БОДНАРЮК Микола ОПРИШЕНСЬКИЙ МУЗЕЙ АРХЕОЛОГІЇ ТА ЕТНОГРАФІЇ ІМЕНІ МАКСИМІЛІАНА ГАКМАНА – ХРАМ ЛЮДСЬКОЇ ПАМ'ЯТІ	221

ПЕРСОНАЛІЇ

КОРЖИК Віталій ВИЗНАЧНИЙ КРАЄЗНАВЕЦЬ БУКОВИНИ ЕДУАРД ФІШЕР (EDUARD FISCHER)	227
П'ЯТНИЧУК Тарас ДІЯЛЬНІСТЬ ДМИТРА ДОРОШЕНКА НА БУКОВИНІ В 1917 р.	243
РОТАР Оксана ДОСЛІДЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК БУКОВИНИ В. М. ВОЙНАРОВСЬКИМ У ПЕРІОД РОБОТИ В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ ОБЛАСНОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЇ	253
ПИВОВАРОВ Сергій ЮВІЛЕЙ АРХЕОЛОГА І ПАТРІОТА (ДО 70-РІЧЧЯ ЛЮБОМИРА ПАВЛОВИЧА МИХАЙЛИНИ)	258
ДРАГОМИРЕЦЬКА Оксана ДО 95-х РОКОВИН ХУДОЖНИКА ЄВГЕНА МАКСИМОВИЧА	264
ПОНЮК Наталя ЯРОСЛАВ ПАЛАДІЙ. З ЛЮБОВ'Ю ДО УКРАЇНИ	267
УНГУРЯН Марія МИКОЛА ДЖУРЯК – БОРЕЦЬ, ДОСЛІДНИК, МЕЦЕНАТ	272
АНДРОНИЧУК Валентина МАЛОВІДОМА МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ У ФОНДАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ	282
РОТАР Оксана, ДРАГОМИРЕЦЬКА Оксана ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ПЕРІОД У ДІЯЛЬНОСТІ ОСИПА МАКОВЕЯ – НАТХНЕННИКА НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ БУКОВИНИ	290

КОРОТКІ ПОВІДОМЛЕННЯ

СМІРНОВ Назар САТИР ЗАЛІЗНИЙ, <i>HIPPARCHIA STATILINUS</i> (LEPIDOPTERA: NYMPHALIDAE), У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	295
КОРЖИК Віталій ДО ПИТАННЯ МУЗЕЄФІКАЦІЇ БУКОВИНИ	297

ПАРАНЮК Яніна

ПАМ'ЯТНІ НАПИСИ У ВИДАННЯХ «КОБЗАРЯ» Т. Г. ШЕВЧЕНКА В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	299
--	-----

ТАРНОВЕЦЬКИЙ Валентин

МОНЕТА, ПРИСВЯЧЕНА ВЕЛИКОМУ ПОДВИГУ ВЕЛИКОЇ ЛЮДИНИ	301
--	-----

ХРОНІКА**БЕЗУШКО Георгій**

МАКСИМІЛІАН ГАКМАН: ВТРАЧЕНЕ КОРИННЯ В ЧАСІ	303
---	-----

ДРАГОМИРЕЦЬКА Оксана

ВЕЛЕТУ ДУХА І СЕРЦЯ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ...	305
--	-----

ДРАГОМИРЕЦЬКА Оксана

ПАМ'ЯТІ БОРИСА ТИМОЩУКА ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ...	306
--	-----

ІЛЬКІВ Марія

«БУКОВИНСЬКИЙ РЕМБРАНДТ»	308
--------------------------------	-----

ДРАГОМИРЕЦЬКА Оксана

ІВАН БАЖАНСЬКИЙ: ПОРТРЕТ НА ТЛІ ЕПОХИ	309
---	-----

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	312
------------------------------------	------------

Наукове видання

**Музейний щорічник
Чернівецького обласного краєзнавчого музею**

Випуск 6-8 (2021-2023)

Редактор І. В. Скільський
Технічний редактор І. В. Скільський
Дизайн обкладинки А. В. Федорука, О. П. Колеснікової
Підготовка до друку В. М. Дворського

Підписано до друку 01.05.2023. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Arial Narrow. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 25,80. Тираж 100 прим. Зам. 230572.

Видавець ТОВ «Друк Арт»
58018 Чернівці, вул. Маловокзальна, 2Д, т. 585-432
Ліцензія про державну реєстрацію ДК № 2741 від 15.01.2007 р.
Виготовлювач ФОП Варвус В. В.

